

bi pogrešno misliti samo dovde i ne vidjeti više onkraj toga, naime, mogućnost jednog preokreta. No mi ne znamo ništa o budućnosti. Možda će sve završiti u opustošenju. Možda će pak čovjek zajedno sa svojim zaplitanjem u tobož njegove »izrađevine« postati sam sebi dosadan jednog dana i odjednom se početi pitati. Može se dogoditi da opustošenje bude tako dalekosežno da potrebe postanu toliko plitke, da on ni ne nasluti više unutarnji raspad i prazninu svog opstanka. Možda se dogodi i drugačije. No, što god se dogodilo: ne smijemo jadikovati, moramo pitati.«

Nenad MISČEVIĆ

Erich Fromm,
Michael Maccoby:
*Social character
in a Mexican Village*

Prentice-Hall, Englewood Cliffs,
New Jersey, 1970.

Činjenica je, da više od polovice svjetskog stanovništva živi u selima. Znanstvenici koji istražuju seoski život slažu se u ocjeni da seljaci u raznim regijama svijeta mnogo više podsjećaju jedni na druge, nego što se može reći za njihove suнародnjake iz gradskih aglomeracija.

Iako selo pripada modernom svijetu i ne može egzistirati ni privredno ni duhovno izvan njega, otpor prema inovacijama toga svijeta je očit, pa mnoga seljačka društva opstojte i dalje u svojoj naglašenoj izvanvremenitosti.

Seljak ostaje nepoznat sve dotle dok se javlja kao ideal ili kao smetnja, kako kaže Maccoby, ali da bismo ga razumjeli, potrebno je shvatiti njegov pogled na život i svijet oko njega, njegove ciljeve i probleme (kako ih on shvaća i osjeća), ali isto tako i činioce koji ga dovode do sukoba sa svijetom koji se naglo razvija.

Potrebno je napomenuti da je veći dio antropoloških studija o meksičkom selu bio uglavnom usmjeren na indijanske lokalne zajednice. Te zajednice imaju znatno drukčiju historiju i kulturu nego zajednice mestizo-stanovnika, koji su mješanci potomaka španjolskih i indijanskih predaka.

Tu činjenicu je zapazio E. Fromm, koji godinama proučava meksičke lokalne zajednice i u suradnji s M. Maccobyjem počeo se posebno zanimati za proučavanje mestizo-sela. Izabrali su selo sa 850 stanovnika, vrlo pogodno da bi se mogao intenzivno istraživati svaki pojedinac.

Meksičko selo nosi obilježja koja su zajednička seljacima bilo gdje drugdje, ali svakako i crte karaktera duboko označene historijom i tradicijom. Stoga sferi univerzalnog seljaštva, moraju se pridodati specifična obilježja.

Knjiga »Društveni karakter u meksičkom selu« je socio-psihološka studija karaktera i u odnosu na mnoga dosadašnja istraživanja sela, donosi jednu neobičnu analizu ovoga segmenta društva.

Osnovna supozicija knjige polazi od mogućnosti ispitivanja teorije društvenog karaktera. Pretpostavlja se, stoga, da je u društvu ljudska energija strukturirana u karakteru, te da je zajednička crta većeg dijela članova grupe (klase) ili čitavog društva. Društveni karakter ih motivira da se ponašaju shodno izvršavanju svoje socio-ekonomske funkcije u društvu (pretpostavljajući za to: optimum energije i minimum: nesloge, trvenja, razdora.).

Društveni karakter je rezultat adaptacije ljudske prirode datim socio-ekonomskim uvjetima, a sekundarno teži da stabilizira i (p)održava ove uvjete.

Proučavanje i istraživanje sela u Meksiku imalo je zadatak da opiše karakter seljaka, ili varijetete karakternih tipova, u brižljivom ocrtavanju slabih i jakih njegovih strana, kako bi se mogli univerzalno razumjeti. Zatim, da se utvrde glavni utjecaji u formiranju toga karaktera, činioци u njegovom društvenom i privrednom iskustvu, te u njegovim uvjerenjima, stremljenjima, u porodičnoj osnovi, a manifestantni su toliko da ih možemo

prihvatiti kao relevantne, jer uobičajavaju karakter seljaka.

Na poslijetku, bilo je potrebno odrediti, koliko su duboko u njegovu prirodu usađene crte koje on sâm, kao i mi, priznaje kao problematične: neobuzdanost, alkoholizam, nepovjerenje u sebe, pomanjkanje inicijative i dr. Da li su to uglavnom njegove reakcije na siromaštvo i eksploataciju, izrazi srdžbe ili očaja (koje bi nestale kada bi se prilike radikalno izmijenile) ili su one nastale s vremenom, kroz institucije, oblike odgoja u djetinjstvu, tako da bi se one održale čak i onda kada bi seljak vidio pred sobom put prema boljem životu? — pitaju se autori.

Čini se potrebnim, odmah ukazati na neke osobenosti Frommova vizije »boljeg čovjeka i boljeg društva«: čovjek je znatno uključen u funkcionalne potrebe svoje društvene sredine, stoga njegove mogućnosti bivaju samo djelomično aktualizirane.

U mnogim situacijama nepotpuno ostvarenja svoje prave prirode, čovjek je prinuđen da zadovoljava osnovne potrebe, što u svakome slučaju dovodi do deformacija. Nezadovoljenje potrebe (adekvatno) navelo je Fromma da uvede pojam »patologije normalnosti« a budući da od društvenih uvjeta zavisi zadovoljenje osnovnih potreba čovjeka — potrebno je mijenjati društvo i prilagoditi ga čovjekovoj mjeri.

»Ljudskih situacija« je opća podloga specifičnih ljudskih potreba, a određena je činjenicom da je čovjek produkt prirodne evolucije, dakle, dio prirode, te da istovremeno transcendiraju prirodu svojim razumom i svojom samosviješću.

Analiza konkretne strukture seoskog čovjeka, sagledana kroz probleme interakcije, detaljno je proučila i definirala posredničku ulogu takvih društvenih agensa, kao što je porodica, socijalni karakter, ideologija i dr., omogućila je autorima da čovjeka postave u prvi plan i odrede ga kao vrhovni zadatak proučavanja.

Studija »Društveni karakter u meksičkom selu« strukturirana je na slijedeći način: u uvodnome razmatranju daje se pregled nastajanja studije, način rada i popis suradnika. Zatim se navodi objašnjenje

nje za čuvanje anonimnosti sela i seljaka koji su bili objekt istraživanja.

U prvom poglavlju govori se o seljaku i njegovom društvenom karakteru, zatim o seljaku kao peonu (poljoprivredniku) i jornalero-u (nadničaru). Povučena je linija razvoja od ranijih razdoblja, kada je seljak bio uglavnom nadničar, a selo i poljoprivreda bez tehničkih pomagala i vrlo skromnom tehnologijom, do današnjih dana kada seljak postaje farmer. Dinamična koncepcija karaktera i društveni karakter seljaka analiziran je različitim pristupima, a pitanja koja su se upotrebljavala prilikom intervjua bila su otvorena i zatvorenog tipa. »Meksičko selo«, naslov je drugog poglavlja. Autori najprije daju opis sela, govore o njegovoj prošlosti i sadašnjosti te se nešto više zadržavaju na pitanju haciende. Zapatina revolucija i opći bunt seljaka, iako krokijem pokazani, snažno su izraženi u ovom tekstu. Završni dio poglavlja donosi vrlo zanimljiv opis duševnog života seljaka.

Slijedeće poglavlje govori o socio-ekonomskim i kulturnim prilikama sela: podaci su dobiveni na osnovu intervjua sa svim muškarcima iznad 16 godina i ženama iznad 15 godina starosti. Navedeni su osnovni podaci za ispitivanje respondenata, zatim socio-ekonomska skala stanovnika razne grupe i njihovo participiranje u seoskim zbivanjima, te religioznost i bavljenje kulturnim aktivnostima.

U dva naredna poglavlja, koja ustvari predstavljaju okosnicu ove studije, govori se o teoriji orijentacije karaktera, kao i o karakternim, socio-ekonomskim i kulturnim varijablama. Navode se razni tipovi karaktera, kao i primjeri produktivne i neproduktivne orijentacije, te »orijentacije u procesu socijalizacije«. Čovjeka treba shvatiti u specifičnom ljudskom kontekstu. Istovremeno čovjek je biološko i društveno biće, ali prije svega ljudsko biće. Karakterističnu orijentaciju koja ima korijen u doživljaju sebe kao robe i svoje vrijednosti kao prometne vrijednosti, Fromm je naziva »trgovačkom orijentacijom« (to je posebno eksplicirano u autorovoj knjizi: »Man for himself«).

Neproduktivna orijentacija karaktera je u tome, što se izvor svega vidi u nečem izvan sebe. Depersonalizacija i praznina ove orijentacije stvaraju u ljudima sve veće nezadovoljstvo i sve veću potrebu za stvaranjem — traženjem novoga, adekvatnijeg načina života. U tzv. »produktivnom karakteru« vidljivo je ostvarenje cilja ljudskog razvika, što se poklapa s ostvarenjem ideala humanističke etike, jer je to prvenstveno orijentacija na aktivnosti i stremljenja prema jednoj svrsi — razvijanju i ostvarenju cjelokupnog ljudskog potencijala. U Frommovom sistemu, ideja produktivnosti dobiva mnogo širi smisao i odnosi se na jedan specifični način zauzimanja stava prema sebi, drugim ljudima i svijetu oko sebe. To je čovjekova sposobnost da upotrebljava svoje moći i da realizira mogućnosti koje su mu inherentne.

Autori su također vrlo pomno analizirali mješavinu različitih orijentacija, kao i pitanje društvenopolitičke orijentacije meksičkog seljaka. Kroz karakterne, socio-ekonomske i kulturne varijable autori ~~razumijevaju~~ razumijevaju na pitanje sveukupnog života seljaka. Dade se zaključiti, da tekovine civilizacije koje su prodrle u selo u mnogome su izmijenile globalnu sliku seoskog života, modificirajući pojedina područja života vrlo naglašeno.

Za razumijevanje društvenog karaktera u selu, potrebno je bilo obraditi vrlo osjetljivo područje **Stanje karaktera u djetinjstvu** (poglavlje IX). Pod tim naslovom E. Fromm i M. Maccoby analiziraju slijedeće: pojam i problem infantilizma, rano djetinjstvo, srednje djetinjstvo, seljaka na kraju djetinjstva, zatim vrše komparaciju karaktera djece i mladića, te se osvrću na karakterne faktore u djetinjstvu. Potpuniju sliku stanja u djetinjstvu dobivamo kroz korelativnu skalu roditeljskog i dječjeg karaktera, odrasle djece, sinova i kćeri.

U posljednjem poglavlju studije koje nosi naslov **Mogućnost promjene: karakter i kooperacija** traži se pravi put suradnje među seljacima kroz nova tehnološka dostignuća i organizacione oblike rada. Navode se i antikooperativni stavovi i raspoloženja i mogućnosti njihovog

prevladavanja. Poglavlje završava opisom seoskog omladinskog kluba, njegovom ulogom u društvenom i kulturnom životu omladine.

Proučavajući selo u Meksiku, kroz analizu društvenog karaktera, prihvaćajući briljantnu analizu Marxa da ekonomski uvjeti primarno formiraju psihi pojedinca, te humanizirajući Freudovu psihoanalizu u proučavanju društvenih grupa (bez psihoanaliziranja individualnih članova grupe), E. Fromm i M. Maccoby stvorili su vrlo seriozno naučno djelo, koje nam može poslužiti kao obrazac u daljnjem istraživanju malo poznatog segmenta društva — sela.

Rezultati istraživanja verificirani preko teorije društvenog karaktera u selu, omogućili su relevantne činioce koji mogu koristiti u »proricaju i planiranju socijalnih promjena« u seljačkom društvu, a uklapaju se u već postojeći model poznate Frommove vizije »boljeg čovjeka i boljeg društva«.

Jordan JELIĆ

Leo Kofler:

Technologische Rationalität im Spätkapitalismus

Marxismus Bibliothek, Makol Verlag, Frankfurt/M., 1971.

»Technologische Rationalität im Spätkapitalismus« Lea Koflera unutar »Marxismus Bibliothek« svjedoči orijentaciju prisutnu u širokom krugu njemačkih, posebno frankfurtskih intelektualaca ka »čistom marksizmu«, zasnovanu na učenju o višku vrijednosti, klasnom antagonizmu buržoazije i proletarijata, države kao instrumenta vladajuće klase. Sa ovoga stanovišta proklamira se nužnost socijalističke revolucije sa idealom u D. D. R. Pri tome je široko rasprostranjena metodologija naučnog rada »Argumentationsket.e«, naime traži se u Marxa i